

Polacy o Papieżu. Z socjologii pielgrzymek Jana Pawła II do Ojczyzny, pr. zb. pod red. W. Zdaniewicza i T. Zembrzuskiego, Warszawa 1999, ss. 144.

Analizując przemiany społeczno-gospodarcze, jakie zaszły na przestrzeni ostatnich lat w Polsce, wymienia się wiele czynników wpływających na te procesy. Wśród nich umieszcza się także autorytety moralne, polityczne i gospodarcze. Niewątpliwie pierwsze miejsce wśród nich zajmuje Papież Polak, który od początku swego pontyfikatu zwracał się z wielką troską najpierw przeciw tyranii komunizmu, potem zaś wskazywał drogi odnowy porządku społecznego. Najwięcej polskich lekcji odbyło się w czasie kolejnych pielgrzymek do Ojczyzny. Komentatorzy i obserwatorzy poszczególnych spotkań Polaków z Ojcem Św. zadawali sobie zazwyczaj zasadnicze pytania: Kim jest dla Polaków Jan Paweł II? Jaką część nauczania papieskiego Polacy akceptują? Jaki wpływ na życie indywidualne i społeczne miały poszczególne pielgrzymki do Polski? Czego oczekują od Papieża Polaka jego rodacy? Odpowiedź na postawione powyżej pytania można znaleźć w niedawno opublikowanej pod redakcją ks. W. Zdaniewicza i T. Zembrzuskiego pracy zbiorowej *Polacy o Papieżu. Z socjologii pielgrzymek Jana Pawła II do Ojczyzny*. Pozycja ta została wydana przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC w serii *Studiów Socjologiczno-Religijnych* (T. 18). Zamierzeniem autorów książka ta miała być formą przygotowania do VI Pielgrzymki Ojca Św. w roku 1999, przed którą *warto spojrzeć wstecz, przypomnieć dotychczasowe wizyty Papieża. I to tłumaczy sens tej publikacji* (s. 5). Zasygnalizowany w tytule zamiar zrealizowano w czterech rozdziałach.

Pierwszy z nich, autorstwa Doroty Narewskiej, został zatytułowany *Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny* i jest wprowadzeniem do zasadniczego tematu. Autorka przypomina na czterdziestu stronach (s. 7–47) kolejne wizyty Ojca Św. w Polsce. Prologiem do chronologicznej ich prezentacji jest zwrócenie uwagi na przewodnią myśl pontyfikatu: wrażliwość na człowieka. Od samego bowiem początku Jan Paweł II skoncentrował się *na człowieku — na każdym człowieku* (s. 8). Wyraźnie widoczne jest to w pierwszym encyklicie tego papieża *Redemptor hominis*, dzięki której można lepiej zrozumieć zarówno sam fakt tak licznych pielgrzymek, jak i ciągle pochylanie się w nauczaniu i działaniu nad ludzkimi niedolami i troskami. Autorka prezentuje pięć pielgrzymek papieskich (1979, 1983, 1987, 1991, 1997) oraz dwie okolicznościowe wizyty Ojca Św. w naszym kraju (VI Światowy Dzień Młodzieży w Częstochowie — 1991; Skoczów, Bielsko-Biała, Żywiec — 1995). Dokładne przedstawienie tras poszczególnych wizyt, krótki opis kolejnych spotkań z rodakami oraz fragmenty najważniejszych wypowiedzi papieskich oddają doskonale nastrój tamtych chwil. Waleru poznawczego nadaje tej części książki osiem map przedstawiających trasy pielgrzymek, a także szesnaście pięknych fotografii. Choć część ta nie wnosi nic nowego do refleksji nad fenomenem Papieża Polaka i nie podejmuje bezpośrednio przedstawionego w tytule problemu, jest jednak dobrym wprowadzeniem i osadzeniem późniejszych specjalistycznych analiz w konkretnej rzeczywistości historycznej. Zastrzeżenie można mieć jedynie do objętości pierwszego rozdziału — prawie jedna trzecia książki.

Autorem drugiego rozdziału *Oczekiwanie na Ojca Świętego przed piątą pielgrzymką* jest ks. prof. Władysław Piwowski (s. 48–74). W tej części książki podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania: Jak Polacy przygotowywali się przed piątą pielgrzymką na przyjęcie Papieża? Jakiego wpływu oczekiwali na życie religijne, społeczno-moralne i kościelno-państwowe? (s. 49). Po krótkim wstępie autor dokonał ogólnej charakterystyki badanej populacji. Badania sondażowe, na których opierają się analizy socjologiczne zrealizowane zostały w dniach 15–18 maja 1997 r. wspólnie przez dwa centra: Ośrodek Badania Opinii Publicznej oraz Ośrodek Sondaży Społecznych Opinia. Próba losowa objęła 1107 mieszkańców kraju od 16 roku życia i różnicowała się pod względem demograficznym (płeć i wiek), społecznym (wykształcenie, zawód, miejsce zamieszkania, sytuacja materialna, kierunek przemian w kraju, orientacje polityczne, przynależność do partii politycznych, zamieszkanie

w pobliżu trasy pielgrzymki), religijnym (autodeklaracja religijna, praktyki religijne). Szczegółowe analizy przeprowadzone w drugim (*Oczekiwanie na przyjęcie Papieża — Polaka* — s. 55–62) i trzecim (*Oczekiwany wpływ pielgrzymki papieża na życie religijne, społeczno-moralne i kościelno-państwowe*, s. 63–72) punkcie pozwoliły autorowi na postawienie w zakończeniu (s. 72–74) następujących wniosków: 1) Ojciec Św. jest ceniony prawie przez wszystkich Polaków (97%), niezależnie od przekonań światopoglądowych i orientacji politycznych, 2) Papieża i pielgrzymkę traktuje religijnie prawie połowa Polaków — 50% oczekuje papieża jako głowy Kościoła, 3) Polacy spodziewają się wzrostu religijności (48%) i umocnienia wiary (64%), 4) Widoczne jest wyraźne oczekiwanie wzmocnienia pozycji Kościoła (60%) i poprawy stosunków między państwem i Kościołem (58%), 5) Polacy liczą na pomoc papieża w uporządkowaniu naszego systemu wartości (62%), 6) Widoczna jest także nadzieja na pomoc Ojca Św. w przezwyciężeniu frustracji (81%), 7) Jednak Polacy nie oczekują większego wpływu pielgrzymki na dziedzinę społeczno-moralną, 8) Nie ma też oczekiwań co do tego, że władze państwowe będą w większym stopniu liczyć się z opiniami ludzi (57%). Niezwykle interesujące wydają się być dwa ostatnie wnioski przedstawione przez W. Piwowarskiego: 9) *O dobro wspólne Polski troszczą się przeważnie ludzie określający się jako religijni i systematycznie spełniający praktyki religijne, zaś słabo religijni, niereligijni oraz słabo spełniający i wcale nie spełniający praktyk religijnych grzeszą w oligarchicznych interesach* (s. 74), 10) *O dobro wspólne Polski troszczą się przeważnie ludzie o prawicowej orientacji (...), zaś prawie nie zdradzają tej troski ludzie o lewicowej orientacji* (s. 74). Powyższe wnioski, jak i wcześniejsze, szczegółowe dane oprócz potwierdzenia wielkich oczekiwań związanych z pielgrzymką Papieża, ukazują wyraźny rozdział w społeczeństwie polskim co do opinii na temat roli jaką może odegrać Jan Paweł II w porządkowaniu systemu społeczno-moralnego. Ujawnia się wyraźny sceptycyzm u respondentów o opcji lewicowej. Podział o charakterze ideologicznym jest wpisany w życie polskiego społeczeństwa. Doświadczenie z czasów komunizmu i związane z tym odniesienie do wartości i instytucji związanych z Kościołem jest nadal obecne w świadomości Polaków. Ono też, jak się wydaje, stymuluje w znaczący sposób reakcje w zakresie życia religijnego. Należy także przypominąć dość śmiało wyrażaną w roku 1997 w mediach tezę, iż V pielgrzymka papieża do Polski nie łączy się z wielkimi oczekiwaniami ze strony rodaków. Przedstawione w tej części książki analizy przeczą tej tezie. Opracowanie W. Piwowarskiego charakteryzuje się przejrzystością wyводу i fachowością przeprowadzonych analiz.

Trzeci rozdział *Rozmowy o Papieżu* (s. 75–102) zawiera materiał zrealizowany w czasie trwania pielgrzymki. Zaprezentował go ks. prof. Witold Zdaniewicz dokonując wyboru wypowiedzi 125 pielgrzymów. Respondentom postawiono siedem pytań, z których najciekawsze wydają się być następujące: Czy Ojciec Św. ma w sobie „coś”, co jest Panu/Pani szczególnie bliskie? Co zdaniem Pana/Pani ta pielgrzymka do Polski daje Narodowi Polskiemu? Kim jest dla Pana/Pani Papież? Pod każdym pytaniem umieszczono kilkanaście wybranych wypowiedzi. Wnioski i krótką analizę autor zamieścił na końcu swego opracowania (s. 101–102). Wynika z nich, iż papież *swymi wypowiedziami i postawą kształtuje mentalność wiernych Kościoła, którzy mają budować Kościół wspólnotowy, służebny i otwarty*. Szczególnie widoczny jest aspekt wspólnotowy. Spotkania z Ojcem Św. jednoczą i stwarzają poczucie przynależności do jednej rodziny. Jest on dla większości kimś szczególnym: najbliższą osobą, wielkim człowiekiem, indywidualnością, człowiekiem wyjątkowym, autorytetem, ojcem, namiestnikiem Chrystusa, prorokiem, osobą świętą. Interesujący jest także fakt, że w wypowiedziach respondentów nie ma narzekań, które tak powszechnie obecne są w codziennych rozmowach. Pielgrzymka więc spełnia rolę narodowych rekolekcji. Ta część książki nie zawiera szczegółowych i specjalistycznych analiz, lecz jest bardziej zestawieniem wypowiedzi uczestników spotkań z Janem Pawłem II, przez co staje się zapisem duchowego stanu Kościoła w Polsce w czasie V pielgrzymki.

Ostatnia część książki pt. *Piąta pielgrzymka Jana Pawła II w świadomości społeczeństwa polskiego* (s. 103–143) jest autorstwa ks. prof. Janusza Mariańskiego. Przedstawił on na podstawie dwóch sondaży, przeprowadzonych przez Ośrodek Sondaży Społecznych „Opinia” w 1998 roku, istniejący w świadomości społeczeństwa polskiego obraz pielgrzymki (s. 107). Przebadano łącznie 2286 osób ze szkół ponadpodstawowych, policealnych i wyższych. Pielgrzymkowe badania wykazały, iż dla zdecydowanej większości Polaków wizyta Ojca Św. była wydarzeniem ważnym (zdecydowanie — 63%, raczej tak — 27,4%). Najwyższą ocenę wydawały częściej kobiety niż mężczyźni, osoby z wykształceniem podstawowym i średnim częściej niż z wyższym; inteligencja, pracownicy umysłowi i rolnicy częściej niż robotnicy. Dane te znów przeczą tezie o spadku zainteresowania pielgrzymkami papieskimi. Potwierdziły to także dane na temat uczestnictwa w spotkaniach z Janem Pawłem II. Choć osobiście brało udział około 14% respondentów, jednak zainteresowanie łączyło się z innymi rodzajami uczestnictwa. W inne formy aktywnie zaangażowali się szczególnie dorośli (oglądałem transmisję w TV — 87,2%; słuchałem sprawozdań radiowych — 64,9%; czytałem informacje prasowe — 69,7%). Najgorsze wyniki odnotowano u młodzieży szkolnej (odpowiednio: 51,0%, 28,4%, 32,5%). Postawiono także pytanie o społeczne i religijne skutki pielgrzymki (s. 123). Respondenci oceniali 17 twierdzeń według skali od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”. Oto niektóre z nich: *nastąpił wzrost religijności Polaków, zwiększyło się zaufanie do władz państwowych, ludzie poczuli się podniesieni na duchu, zostało przyspieszone wejście Polski do NATO i Unii Europejskiej*. W zbiorowości ludzi dorosłych i młodzieży szkół ponadpodstawowych najczęściej badanych podkreśliło jako skutek pielgrzymki to, że ludzie poczuli się podniesieni na duchu (dorośli — 75,6%; uczniowie — 55,9%). Dość często respondenci dostrzegali poprawę i umocnienie pozycji Kościoła w Polsce (dorośli — 66,4%, uczniowie — 40,1%), ale rzadziej wzrost zaufania ludzi do Kościoła (dorośli — 49,5%, uczniowie — 29,8%). Badani Polacy mniej zmian dostrzegali w dziedzinie stosunków międzyludzkich. Tylko nieliczni dostrzegali związek pielgrzymki ze zmianami w etosie pracy i różnicami problemu alkoholizmu. Interesujące jest także, iż zmienna niezależna „wiek” różnicowała poglądy badanych w 13 punktach. *Im wyższy był wiek badanych osób, tym częściej dostrzegali oni pozytywne skutki płynące z papieskiej pielgrzymki* (s. 133). J. Mariański przedstawił na końcu swego opracowania wnioski, z których jeden wydaje się szczególnie ważny. Pomimo wielkiego uznania dla Jana Pawła II i postrzegania przez Polaków pielgrzymki jako wydarzenia bardzo ważnego, nie należy przeceniać pielgrzymek papieskich w tym sensie, jakby spowodowały one nawrócenie i uświęcenie wszystkich jej uczestników — jakbyśmy stali się narodem wybranym i uświęconym (s. 140). Ta część książki stanowi nieodzowne dla uzyskania całości oglądu dopełnienie do poprzednich rozdziałów. Przeprowadzona przez Mariańskiego analiza ukazuje dokładnie świadomość Polaków po V pielgrzymce.

Omówiona książka, która powstała na bazie współpracy znakomitych profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego w Warszawie, posiada duży walor poznawczy. Badania rzeczywistości przynoszą często wiele niespodziewanych wyników, które potrafią zburzyć istniejące w powszechnym obiegu stereotypy i przekonania. W przypadku pracy zbiorowej *Polacy o Papieżu* nie dzieje się tak. Zawarte w niej analizy i wnioski potwierdzają wysokie uznanie dla Jana Pawła II wśród Polaków. Oprócz funkcji potwierdzającej mogą one wskazać obszary wymagające duszpasterskiego działania. Dotyczy to szczególnie ludzi o orientacji lewicowej i młodzieży szkolnej. Szczególnie pomocne mogą być w tym analizy zawarte w opracowaniach autorstwa W. Piwowskiego i J. Mariańskiego. Wykorzystanie tych danych w działaniu duszpasterskim można traktować jako podjęcie i realizację posłania przekazanego nam przez Ojca Św.